

*Baharın sevinci,
kardeşlik ve barışın simgesi*

NEVRUZ

Yenigün

Bayramı kutlu olsun.

21 Mart 2014

T.C.

Kültür ve Turizm Bakanlığı
Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü

NEVRUZ / YENİGÜN

Nevruz; yeni gün, yeni yıl demektir. Eski Türk inanışlarına göre yeni yılda; yenilik, canlılık, dirilik olacağına, tabiatın canlanacağına, insanın da yeni bir ruha kavuşacağına inanılırdı. Nevruz, bu yönüyle iyiyi, güzeli ve mutluluğu sembolize eder. Yeni yılın başlangıcı, eski Türk takviminde 21 Mart tarihine tekabül etmekte ve bu tarih yılbaşı olarak kutlanmaktadır. Bu tarihte gece ile gündüz eşit hâle gelmektedir. Mitolojik veriler dışında tarihî olarak da Nevruz'un Türkler arasında çok eski tarihlerden beri kutlanmakta olduğu elde edilen bilgiler arasındadır. Buna göre 21 Mart tarihinde Selçuklu hükümdarları tahta çıkmakta, bayramı halkla birlikte kutlamaktadırlar. Eski İran takvimine göre de 21 Mart yılbaşı olarak kutlanmaktadır.

Güneş 21 Mart'a kadar güney yarımküreye daha çok ışık ve ısı verirken bu tarihten itibaren kuzey yarımküreye daha çok ısı vermeye başlar. Bu nedenle kuzey yarımkürede yaşayan bazı halklar için 21 Mart günü uyanış ve yaradılışın sembolü olarak kutlanmaya değer bir gün kabul edilmektedir.

Anadolu'da Nevruz-i Sultan, Sultan Nevruz, Navrız, Mart dokuzu gibi adlar verilen Nevruz, farklı yörelerde değişik biçimlerde kutlanır. Tarımsal uğraşın yoğun olduğu yörelerde bir tür bolluk ve bereket töreni olma özelliği de taşımaktadır.

Nevruz, kendine özgü ritüelleri olan bir bayramdır. Bayramların toplum hayatında eğitsel, psikolojik, tarihi, kültürel, dini ve siyasal işlevleri vardır. Bayramlar toplum hayatında kaygı giderici bir rol oynar; bireyi toplumla bütünleştirir, toplumsallaştırır, kültürün gelecek kuşaklara devredilmesini sağlar, tinsel âlemi anlamak için birer araçtır.

Sultan-ı Nevruz, Nevruz Sultan, Mart Dokuzu ve Mart Bozumu gibi adlarla anılan Nevruz, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kutlanmaktadır.

Nevruz'un Uygur Bölgesinden Avrupa içlerine kadar geniş yaygınlık alanı vardır. Önceleri mevsime ve üretim şartlarına bağlı olarak gelişen bayram, zamanla tarihsel nitelik kazanmıştır. Ateş kültü ve yeşillikler mevsimsel dönüşümü ve değişimi sağlamaya yönelik uygulamalardır. Bolluk ve bereketi sağlamaya yönelik pratiklerden olan ağaçlara su verilmesi, ağaçların budanması veya dikilmesi, tarlalarda ekin ekme ritüeli vb. de yine bu inanca bağlıdır. Kurban kesme pratiği, Türklerin Gök Tanrı inancında da uygulanmıştır. Subaşlarına gitmek, ateşten atlayarak günahahtan arındığına inanmak gibi pratikler de eski inanç ve uygulamaların günümüze yansımalarıdır. Ateş, su, tabiat ve atalar kültürüne bağlı olarak çeşitli şekillerde inanılan ve sosyal hayat içinde önemli unsurlar hâline gelen bu değerler sistemi Türk kültürünün zenginliğinin ifadesidirler. İçinde erklik ve özgürlük kavramını da barındıran bu yapı sosyal anlamda birlik, paylaşma, eğitim, dayanışma, mutluluk, bir arada yaşama duygu ve düşüncesini artırmaktadır.

Osmanlı Devleti zamanında Nevruz gününe özel bir önem verilmiştir. Padişahlara Nevruz günleri "Nevruziye" adı verilen kasideler sunulurdu. Bu kasidelerde ağaçların yeşermesi, çiçeklerin açması, havanın ısınması gibi konulara yer verilirdi. Nevruz günü Adem'in yaratıldığı, Nuh Peygamberin gemisinin karayı bulduğu, Hz. Ali'nin doğduğu ve halife olduğu anlatılırdı. Nevruz gecesi

bütün yaratılmışların Tanrı'ya secde ettiği, dilek ve duaların kabul olunduğuna inanılırdı. Nevruz günlerinde müneccimbaşı, yeni takvimi padişaha sunar, bahşişini de alırdı. Buna da "Nevruziye Bahşışı" adı verilirdi. Saray hekimbaşları tarafından hazırlanan ve Nevruziye denen çeşitli baharatlardan yapılmış macunlar, padişah ailelerine ve büyüklere porselen kapaklı kaseler içinde sunulur ve günün hangi saatinde yenmesi gerektiğini yazan bir kağıt da kaselere iliştilirdi.

"Mart İpliği" adı verilen uygulama Nevruzla ilgili geleneklerden biridir. 21 Marttan itibaren ısınmaya başlayan havalar nedeniyle ağaçların güneşten etkilenmemesi için bez bağlanır.

Giresun'da "Mart Bozumu" adı verilen gelenek de Nevruzla ilgili süregelen geleneklerden biridir. Mart bozumunda akarsulardan alınıp getirilen su evlere serpilir. Ayağı uğurlu bir misafirin gelmesi ve "martınızı bozuyorum" demesi beklenir.

Nevruz İç Anadolu Bölgesi'nde "Mart Dokuzu" olarak bilinmektedir. 21 Mart günü sabah erken kalkılır, mezarlık ziyareti yapılır, niyet tutulur. Niyetlenecek kişi mezarlardan birer taş alarak kırka tamamlar. Bir torbaya doldurup evinin duvarına asar ve bu arada bir niyet tutar. Bir yıl sonra torbaya baktığında taşlar kırk bir olmuşsa niyetinin gerçekleşeceğine inanır.

Doğu Anadolu halkı için sadece Nevruz günü değil, Nevruz gecesi de kutsallık taşımaktadır. Bu gece canlı cansız bütün varlıkların Tanrı'ya secde ettiğine inanılır. O gün herkesin bir yıllık kısmeti ve geleceği belirlenir. Herkes güzel ve yeni elbiseler giyerek yeni yıla hazırlanır. Evlerde yemekler yapılır, karşılıklı ziyaretlerde bulunulur.

Nevruz günü çeşitli yemeklerden oluşan sofralar hazırlanır, oyunlar oynanır, eğlenceler düzenlenir, boyalı yumurtalar yenir ve büyük ateşler yakılır.

Her toplumun kendine özgü ritüel ve uygulamalarla kutladığı Nevruz; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tataristan, Uygur Bölgesi, İran, Anadolu ve Balkanlarda geleneksel kutlamalarla canlılığını günümüzde de sürdürmektedir.

KAZAKİSTAN

Kazaklar Nevruz törenlerinde Mevlid okuturlar. Evler baştan başa temizlenir, herkes en iyi elbiselerini giyer. Nevruz törenleri sırasında ev duvarlarına veya çeşitli eşyalar üzerine toprak kaplar atılarak parçalanır. Ateş üzerinden atlanır. Ateşten atlamanın eski yılın kötülüklerinden ve hastalıklarından kurtulmayı, yeni yılda daha sağlıklı olmayı sağlayacağına inanılır. Kazaklar Nevruz'da yaptıkları yemeğe "Nevruz-köçö" adını verir. Nevruz çorbası veya lapa adı verilen başka bir yemek de yapar ve komşulara dağıtırlar.

KIRGIZİSTAN

Kırgız yılı, gece ile gündüzün bir olduğu günde yapılan Nevruz festivali ile başlamaktadır. Yılbaşı bayramı 21 Mart'tır. Kırgızistan'da yeni yılın ilk gününe Novruz adı verilir. Gün boyunca "Novruz köcö" denilen özel bir yemek yenir. Buğday ve arpa karışımından yapılan köcö yeni yılda bereket ve yeni umutların rumuzudur. "Auz köcö" denilen kavut da güne özel yemeklerdendir.

ÖZBEKİSTAN

Özbekistan'ın Semerkand, Buhara, Andican taraflarında Nevruz törenleri Nevruz günü başlamakta ve bir hafta devam etmektedir. Halk bu Nevruz eğlencelerine "Seyil Eğlenceleri" adını vermektedir. Seyil yerleri dönme dolaplar, çalgıcılar, beççeler, seyyar satıcılarla dolar. Nevruzun birinci günü halk, çadır çadır gezerek birbirlerinin bayramını kutlar. Bu ziyaretler sırasında ikram edilen yemek "aş" adı verilen pilavdır. Ayrıca çay ve çeşitli meyveler de sunulur. Köpkari, güreş, at yarışları ve horoz dövüşleri gibi spor gösterileri düzenlenir. Nevruz kutlamalarından esinlenmiş tiyatro eserleri sahnelenir.

Su-başı âdetleri: Ertesi gün, gün doğmadan su kaynağına gidilir. El yüz yıkanır. Kızlar iki ellerinin başparmaklarını ip ile bağlayarak suyun üzerinden atlarlar. Daha sonra parmaklarındaki ipi keserek suya atarlar. Böylece kismetlerinin açılacağına inanırlar. Su başına gidenler, kaynağın gözünden yedi küçük taş alarak su kabının dibine koyarlar. Bu taşlar, bir dahaki âhir çerşenbeye (Çarşamba)

kadar kabın dibinde kalır. Su dönüşü üç böğürtlen dalı koparılarak eve getirilir. Bunlar da bir sonraki âhir çerşenbeye kadar takıldığı yerde kalır. Nevruz'dan bir gün öncesine "baca-baca" denir. Çeşitli renklere boyanmış, suda pişirilmiş yumurtalar kapı kapı dolaşan çocuklara verilir. Çocuklar bu gün gruplar halinde dolaşarak;

Nevruz, Nevruz bahara
Güller güller nahara
Bağçamızda gül olsun
Gül olsun, bülbül olsun.

şeklinde bayatılar, maniler söylerler. Çocuklar yeşil alanlarda boyalı yumurtalar ve aşıklarla oyun oynarlar. "Baca - baca" gününün gecesini, "bacadan şal atma" âdeti görülür. Akşamüzeri yine tongallar yakılır, üzerinden atlanır, gece olunca çocuklar uçlarına uzun ip bağlı heybeleri, hısımlar ve akrabalarının bacalarından sallandırır, gençler bellerine bağladıkları şalı bacadan sarkıtırlar. Ev sahibi, şalı sarkıtan kişi için en uygun armağanı şala bağlar. Yeddi-levin (Yedi Çeşit) gecesinin sabahında bir ağaca kalın bir iple küflen (salıncak) asılır. Genç kızlar ve delikanlılar sıra ile sallanırlar. Bu oyuna küfdibi, küfyeli gibi adlar verilir. Kütlende sallanan mani okur, etraftakiler ona karşılık verir.

Bayram günü erkekler ve kadınlar, ayrı ayrı toplanarak bayramlaşırlar. O yıl ölenlerin evleri ziyaret edilir. Bugün yas tutulması günah sayılır. Evler dolaşarak şeker, pirinç, yumurta vb. yiyecekler fakirlere dağıtılır. Hasta ve dost ziyaretleri önemlidir.

TÜRKMENİSTAN

Türkmenler yeni yılın ilk gününe Novruz adını verirler. Novruz'dan beş altı gün önce her Türkmen ailesi temizlik yapmaya başlar. Novruz için Türkmen çöreği, Türkmen petiri, külce, yağlı börek, şekşeke, koko, bovursak, Türkmen palovu hazırlanırlar. Ne kadar çok yiyecek hazırlanırsa yeni yılın o denli bereketli geçeceğine inanılır. Semeni, Novruz'un özel yiyeceğidir. Birkaç aile birleşip büyük bir kazanda buğday özünü un, su ve şeker ekleyerek Semeniyi hazırlarlar. Bir gün önceden pişirmeye başlanan Semeni 21 Mart sabahına hazırlanırlar.

AZERBAIJAN

Azerbaycan'da Nevruz üç gün sürmektedir. Her yıl Mart ayının 21 ve 23' üncü günleri arasında büyük törenle kutlanır. Nevruz'dan sonraki en önemli gün "ahir çerşenbe/son çarşamba"dır. Bu güne "İlin ahir tek tek" günü de denir. Bayram ayı içindeki dört haftanın çarşamba günleri de önemlidir. Buna "Üskü" denilmektedir. "Ahir çerşenbe"den önceki salı günü mezarlığa giden erkekler Fatiha okuyup dönerler. Kadınlar ise mezarlığa hazırladıkları helva, pilav ve daha başka yiyecekler ile gitmektedir. Kur'an-ı Kerim okunur, Fatihaların ardından yemekler fakirlere dağıtılıp 1-2 saat sonra mezarlıktan ayrılır. Kabir-üstü uygulaması da sona erer. Azerbaycan'da salıyı çarşambaya bağlayan gece "Ahir Çerşenbe"dir. "Ahir Çerşenbe"de yapılması gerekli işlerin başında evin, eşyanın, kap kacağın yıkanması ve temizlenmesi işi gelmektedir. Pülenberi adı verilen üzerliğin yakılması âdetinin yanı sıra en az yedi yemiştan oluşan "Yedd-i Levin" gecesi yapılmaktadır. "Gapı Pusma" âdetinde gençler niyet tutarak komşu kapılarını dinler. İlk duyulan söz, yeni yılın lehine veya aleyhine yorumlanır.

"Ahir çerşenbe"nin diğer bir âdeti de "suya yüzük atma" oyunudur. Odanın ortasına su dolu leğen getirilir. Leęenin etrafını saran kızlar yüzüklerini leğenin içine atarlar. Üstü bezle örtülü leğenden, kızlardan birisi bayatı söyleyerek leğenin içinden yüzük çıkarır, çekilen yüzük kime aitse bayatı da onundur.

Nevruzı kutlayan halkların tarihinde dinsel, kültürel, sosyal olaylar birikerek katmanlaşmış olduğundan bayramın mitsel açıklamaları ve anlamları da değişiklik göstermektedir. Ateş üstünden atlanması, o güne özel yiyeceklerin hazırlanması ve yenmesi, müzik ve dans Nevruz günü yapılan kutlamaların ortak unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nevruz, Azerbaycan, Hindistan, İnan, Kırgızistan, Pakistan, Özbekistan ve Türkiye'nin ortak unsuru olarak 2009 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne alınmıştır.

Nevruz'un UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesine alındığına dair sertifika.

Broşürde bulunan bilgi ve belgeler, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi'nden yararlanılarak oluşturulmuştur.

